

yerlerinde çukur ovaların meydana gelmesine sebep olmuş, bunu yaparken de onları birbirinden ayıran dağlarda derin boğazlar açmıştır. Ülkenin kuzeyinde Macar ovalarının uzantısı durumunda olan Voyvodina bölgesi verimli geniş düzlüklerle kaplıdır.

Ülkede karasal iklim özellikleri etkili olup kışlar soğuk ve karlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. İlkbahar bol yağmurludur. Kuzeydeki alçak sahalarda 700 milimetreyi bulan yıllık yağış miktarı iç kesimlerde yükseliğe bağlı olarak artar. Dinar Alpleri ve Balkan dağlarının yüksek kesimleri kısmen tahripten kurtulmuş orman örtüsüyle kaplıdır. Akarsu ağının büyük kısmını Tuna nehri ve kolları oluşturur. Güney ve iç kesimlerin sularını toplayan Morava Irmağı ülkede Tuna'ya karışan akarsuların en büyüğüdür. Tuna nehrinin kollarından Sava ve Tisa kuzey bölümdeki ovalık kesimleri sulayan en önemli akarsulardır.

Kilometrekareye 103 kişinin düştüğü ve nüfusun % 52'sinin şehirlerde oturduğu ülkede en kalabalık yerler Morava vadisi boyunca Niş ile Belgrad arası ve kuzeyde Novi Sad ile Subotica'nın da içinde yer aldığı Macaristan sınırındaki Voyvodina bölgesidir. Nüfus yoğunluğu başşehir Belgrad'la Subotica arasında kalan sahada ülke ortalamasının üzerindedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Voyvodina bölgesinde yaşayan Macar kökenli nüfus Macaristan'a göç zorlanmıştır. Halen Voyvodina Özerk Bölgesi'nde nüfusun % 65'ini Sırlar, % 14,3'ünü Macarlar meydana getirmektedir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla ülke içinde ve cumhuriyetler arasında meydana gelen göçler yanında ekonomik sebeplerle Batı Avrupa'ya iş gücü göçü olmaktadır. Nüfusun etnik yapısında 2002 nüfus sayımına göre Sırlar % 82,9 ile çoğunluktadır; Macarlar % 3,9, Boşnaklar % 2,1 oranıyla diğer başlıca topluluklardır. Dinî yapıda Ortodoks Hıristiyanlar (Sırp) % 85, Katolik Hıristiyanlar (Macar) % 5,5, Müslümanlar (Boşnak, Arnavut, Türk) % 3,2'lik oranla ilk üç sırayı teşkil eder. Müslümanlar çoğunlukla Karadağ sınırındaki Sancak bölgesinde yaşar (% 78,3) ve aralarındaki en büyük etnik topluluk Boşnaklar'dır.

Sırbistan ekonomisinde tarım önemli bir yer tutar. Tarım faaliyetlerinin en yoğun olduğu kesim Voyvodina bölgesidir. Yetiştirilen başlıca ürünler buğday, mısır, ayçiçeği, şeker pancarı, tütün, keten ve kenevir'dir. Sulanabilen alanlarda meyvecilik ve bağcılık yaygındır. İç kesimlerde, özellikle karstik sahalarda hayvancılık (sığır ve domuz yetiştiriciliği), Tuna ve Sava ırmakların-

da balıkçılık yapılır. Ülke yer altı kaynakları bakımından (bakır, kurşun, çinko, boksit, linyit) zengindir. Başlıca sanayi ürünlerini tarım makineleri, ulaşım araçları, elektronik ve haberleşme aletleri, demir-çelik, kâğıt, kimyasal maddeler ve tekstil oluşturur. Sanayinin ihtiyacı olan enerjinin bir kısmı hidroelektrik ve termik santrallerden sağlanır; kalan açık Rusya'dan ithal edilen doğal gazla kapatılır. Sanayi tesisleri kuzeyde Belgrad, Niş, Novi Sad ve Subotica şehirleriyle yakın çevrelerinde yoğunluk kazanmıştır. Ülkede ulaşım ağı coğrafi konumun da etkisiyle gelişmiştir. Niş ve Belgrad hem iç ulaşım ağının en önemli merkezleri, hem de Orta Avrupa ve İtalya'yı Yunanistan'la Türkiye'ye bağlayan kara ve demiryollarının başlıca transit istasyonlarıdır. Sırbistan'ın dış ticaretinde Rusya Federasyonu, İtalya ve Almanya ilk sırada yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Besim Darkot, *Avrupa Coğrafyası*, İstanbul 1969, s. 18-19; Selami Gözenc, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası*, İstanbul 1998, s. 108-109; *Population Census 2002* (Republic of Serbia Statistical Office of the Republic of Serbia), Belgrad 2003, s. 12-15; Orhan Türker, *Sırbistan-Karadağ Yolculuk Bilgileri*, İstanbul 2004; H. J. de Blij - P. O. Muller, *Geograph: Realms, Regions and Concepts*, Florida 2006, s. 99-100; S. Matvejev v.dğr., "Srbija", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1968, VII, 631-683.

HALİL KURT

II. TARİH

Bugünkü Sırbistan coğrafyası milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu'nun bir parçasını oluşturuyordu. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra (395) zaman zaman buralara Alanlar, Hunlar, Vizigotlar ve Bulgarlar hâkim oldu. 547-548'de bölgeye ilk Slav akınları başladı. Güney tarafından yavaş yavaş ilerleyen Slavlar, Balkanlar'ın kuzeybatı kesimine gelen Avarlar'ın baskısıyla dağıldılar. VII. yüzyıl ortalarında Slavlar, Raška (Raška / Ras, bugünkü Sancak) bölgesinden geçerek Karadağ'ın sınır bölgelerinden Kuzey Arnavutluk'a kadar girmeyi başardılar. Konuyla ilgili farklı teoriler bulunmakla birlikte Balkanlar'a gelen bu ilk Slavlar arasında Sırp, Hırvat veya Bulgar gibi bir ayırımı gitmek mümkün değildir. Slavlar'ın Balkanlar'a yerleşmeye başlamasıyla Balkanlar'daki nüfus yapısı büyük bir değişikliğe uğradı. İlk Sırp yerleşimleri Raška bölgesinde olduğu için Sırlar'a bu devirde ayrıca Raşkalılar adı verildi. Bunun dışında Karadağ, Hersek ve Güney Dalmasya'ya da yerleşildi.

Sırlar aynı dönemde kabile reisi (županlar) tarafından yönetilen kabileler / boylar halinde teşkilatlanmıştı. Dalmasya kıyıları ve Hırvatlar Roma'nın etkisinden girenken Sırlar'ın yaşadığı bölgeler Ortodoks Hıristiyanlığın sahasını oluşturdu. Sırp boylarının önderi büyük županın IX. yüzyılın sonlarına doğru Hıristiyanlığı kabul ettiğine inanılmakta ve bu olayın ardından Sırlar'ın bu dine girdiği düşünülmektedir. Bu dönemden itibaren Sırbistan önemli ölçüde Doğu kilisesinden etkilendi ve X. yüzyılda Sırlar arasında Ortodoks Hıristiyanlık yayıldı. Balkan Ortodoksları'ndaki yazılı kültür bu ilişkiye dayanır. Kiril ve Metodi isimli misyonerlerin IX. yüzyıl ortalarında geliştirdiği alfabe (Kiril alfabesi) Ortodoks Slavlar arasında yayıldı; günümüzde de bu alfabe kullanılmaktadır. 1036 yılında bugünkü Karadağ bölgesinde Stefan Vojislav, Bizans imparatoruna bağlılığı reddederek Roma'ya tâbi olduğunu bildirdi ve çevresindeki Slav boylarını egemenliği altına toplamaya başladı. 1077'de bölge, Zeta adı altında Konstantine Bodin isimli Katolik bir kralın yönetiminde bir krallık haline geldi. Böylece ilk defa bir Sırp devleti tarih sahnesine çıkmış oldu. Her ne kadar Kral Bodin'in ölümünden sonra krallık iç savaşlarla parçalanmaya başlamışsa da 1160'larda Stefan Nemanja (yaklaşık 1166-1196) yeni bir hânedanlık kurdu. Bölgedeki güçlerini korumaları için komşu ülkelerle ve özellikle Bizans'la zaman zaman şiddetli savaşlar oldu. Sırbistan coğrafyasının zengin gümüş kaynaklarına sahip olması sayesinde ülkedeki beyler bu dönemde büyük ordular besleyebilmiş, gösterişli kilise ve manastırlar yaptırabilmişlerdir. Bununla birlikte şehirlerin gelişmeye başlaması ancak Osmanlı döneminde olmuştur. Bu dönemde Stefan Nemanja'nın ölümünün (1200) ardından ikinci oğlu Stefan tahta çıktı ve Bizans'la iyi ilişkiler kurulmaya çalışıldı. Ağabeyi ve Zeta hükümdarı olan Vukan'ın ona karşı ayaklanması bir netice vermedi ve 1217'de burada Sırbistan Krallığı ilân edildi. Stefan'ın oğulları Vladislav, Radoslav, I. Uroş ve oğlu Dragutin'in hükümdarlıkları döneminde de Raška bölgesi Sırp Krallığı'nın bir parçasıydı. Bölgenin bu devirdeki başşehirleri Ras, Reževo, Jelec ve Dugopolje gibi merkezler olarak zaman zaman değişti. 1282 yılında (Deževski Sabor akabinde) Kral Milutin, Sırp Krallığı'nın merkezini Ras'tan daha sonra Üsküp'e taşıdı (Mušović, s. 7-13). İki yüzyılı aşan bir süre yaşayacak olan bu hânedanlık (Nemanjići hânedanı: 1166-1371) güçlü bir Sırp devletinin doğuşuna

öncülük etti. Nemanja İmparatorluğu diye de adlandırılan Sırbistan'ın en güçlü dönemi Stefan Duşan zamanına rastlar (1331-1346 arası kral, 1346-1355 arası çar). Bizans imparatoru ve patrik, 1219'da Sırp rahibi Rastko'ya (Aziz Sava) Sırbistan'da Ohri başpiskoposluğundan bağımsız bir başpiskoposluk kurma izni vermişti. Bu Sırp kilisesi Stefan Duşan zamanında patrikhânedan tamamen ayrıldı. 1334'te Bizans'a karşı savaştı ve 1345'te kendisini Sırp'ların ve Yunanlılar'ın çarı ve hükümdarı ilân etti. Sırp başpiskoposunu patrikliğe yükselterek Üsküp'te patriğin elinden imparatorluk tacını giydi. Sırp Patriği Peç'te (İpek) oturmaktaydı. Stefan Duşan'ın 1355'te âni ölümünün ardından Sırp Devleti parçalanmaya başladı. 1371 Çirmen ve 1389 Kosova savaşları ile Osmanlı ordularına karşı yenilgiye uğrayan Sırp'lar, Osmanlı Devleti'ne vergi ödemeyi kabul etmek zorunda kaldılar. Bu tarihten sonra Sırp despotları savaş dönemlerinde Osmanlı Devleti'ne yardımcı birlikler gönderdiler ve Osmanlı vasalı haline geldiler. Özellikle Lazar'ın oğlu Stefan Lazareviç, Yıldırım Bayezid'in en sadık vasalı konumundaydı. 1389 Kosova Savaşı, Sırp tarihinde ve kültüründe çok özel bir konuma sahiptir. Bu savaşla Sırp'ların hıristiyan dünyasını Türkler'e karşı korumak için kendilerini feda ettikleri, Sırp Kralı Lazar'ın dünyevi hükümdarlığına tercih ettiği gibi inanışlar ve efsaneler mevcuttur. Bu motifler, modern Sırp ulusal kimliğinde olduğu gibi Sırp'ların Türkler'e ve genel olarak İslâm dünyasına bakışında da önemli rol oynamıştır.

Osmanlı Dönemi. İlk dönemde Osmanlı vasalı haline gelen Sırp Despotluğu altmış yıl kadar sürdü. Kuzey Sırbistan, Lazar'ın oğlu Stefan Lazareviç (1389-1427) ve Djurdj Branković'in (1427-1456) idaresi altında varlığını sürdürdü. II. Murad Sırbistan'da önemli yerleri ele geçirdi. İstanbul'un fethini takip eden yıllarda Fâti Sultan Mehmed, Sırbistan'a yönelik akınlarını hızlandırdı. 1459'da Smederevo'nun (Semendire) ele geçirilmesiyle Sırp Despotluğu ortadan kaldırıldı ve Sırbistan Osmanlı topraklarına katıldı. Belgrad ise Macarlar'ın idaresi altındaydı ve daha önce II. Murad döneminde (1439) olduğu gibi II. Mehmed tarafından da ele geçirilemedi. Son Peç patriği II. Arsenije 1463 yılına kadar unvanını koruyabildiyse de bu tarihten sonra patrikhâne ortadan kaldırılarak bölgedeki kiliseler doğrudan İstanbul Rum Ortodoks Patrikhânesi'ne bağlandı. Sırp tarihçileri, bölgenin fethinin ardından abar-

tılı biçimde yaklaşık 200.000 kişinin köle olarak alındığını veya başka bölgelere zorunlu iskân edildiğini belirtmektedir (Zirojević, s. 8). Osmanlı Devleti bölgeyi merkezi yönetim altına alarak Semendire sancağını kurdu. 1521'de Belgrad fethedilip Rumeli eyaletine bağlı Semendire sancağına bağlandı ve sancağın merkezi yapıldı. Böylece başta Semendire olmak üzere Belgrad, Jejne (Žežna), Rudnik, Koyluca (Kulić), Haram (Ram), Güvercinlik (Golubac), Resava, Öziçe (Užice) ve Niş nahiyeleri Semendire sancağını meydana getirdi. Zamanla Semendire sancağının merkezi Belgrad oldu ve burası büyük önem kazandı. Burada oturan kale muhafızı aynı zamanda paşa unvanını taşıyan sancak beyi idi. Belgrad'ın merkezi konumu XIX. yüzyıla kadar devam ederken bu sancak için Belgrad Paşalığı adı da kullanılmıştır.

Osmanlı idaresinin bölgeye istikrar getirdiği ve köylülerin durumunun eskiye oranla iyileştiği tarihçiler arasında genel kabul gören bir görüştür. XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait tahrir kayıtları bölgedeki nüfus artışının en yüksek noktasına ulaştığını gösterir. Yerli idareci sınıf imtiyazlarını Osmanlı idaresi altında bir süre daha koruyabilmiştir. Semendire'ye ait ilk tahrirlerde Fâti Sultan Mehmed devrinde hıristiyan sipahilerin bu sancakta çoğunluğu oluşturduğu dikkati çeker. Kalelerde görev yapan muhafızların önemli bir kısmının da hıristiyan menşeli olduğu tesbit edilmektedir. Osmanlı yönetimiyle birlikte bölgeye müslümanlar da yerleşmeye başladı, ayrıca yerli topluluklar arasında, özellikle hıristiyan timar sahipleri gibi imtiyazlı gruplar arasında İslâmlaşma yaşandı. Çünkü bu imtiyazlı grupların uzun vadede ekonomik ve sosyal statülerini korumaları İslâm'a geçişleriyle mümkün olabilmıştır. Bunların yanında devşirme sisteminin de İslâmlaşma'da kısmi etkisi olmuştur. Sarayda çok sayıda Sırp devşirme bulunduğu ve belki de bunların etkisiyle Sırpça'nın XVI. yüzyılın ortalarına kadar Dubrovnikliler'le yazışmalarda diplomatik dili olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında Sırpça'nın Osmanlı Türkçesi'nden büyük ölçüde etkilendiği ve Türk-İslâm kültürünün bölgede yayıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle camiler, mektep ve medreselerin inşasıyla bir İslâm şehri görünümünü kazanan şehirler Osmanlı dönemi boyunca büyüyerek gelişti. Ayrıca XVI. yüzyılın ortalarında Sokullu Mehmed Paşa'nın da rolüyle daha önce kaldırılmış olan Peç (İpek) patrikliği yeniden ihya edildi (1557). Bu şekilde Osmanlı yönetimi altın-

da Balkanlar'da İstanbul'dan ayrı bir kiliseye sahip olan tek topluluk Sırp'lar oldu, bu patrikhâne iki yüzyıl boyunca varlığını sürdürdü. Bu dönemde Sırp manastırlarının da canlandığı ve dinî hayatın geliştiği görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki idaresine ilk büyük darbe "Kutsal İttifak" ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan 1683-1699 savaşı sırasında vuruldu. Bu savaşta kısa süreli de olsa Belgrad Avusturya'nın eline geçti. Köprülüzâde Fâzil Mustafa Paşa 1690'da Şehirköy, Vidin, Pasarofça, Güvercinlik, Semendire, Niş ve Belgrad'ı geri aldı. Osmanlılar'ın rakiplerine destek veren Patrik Arsenije III. Crnojević, 1690 yılında büyük bir grupla (Sırp kaynaklarına göre yaklaşık 37.000 Sırp ailesiyle) Kosova'yı terk ederek Karlofça'ya (Karlovci) göç ettiği ve Avusturya imparatorunun sağladığı imtiyazla burada dinî bir merkez kurdu. Bazı araştırmacılar, göç edenlerin sayısını abartılı bulup yalnızca Kosovalı Sırp'lar değil Niş ve Belgrad bölgesinden de göçe katılanların olduğunu, ayrıca aralarında Katolik ve Ortodoks Arnavutlar'ın, hatta müslümanların bulunduğunu belirtir (Malcolm, s. 139-162). Osmanlılar'ın bölgeyi fethi ve daha sonra Avusturya ile yaşanan savaşlar döneminde Kosova'nın demografik yapısının önemli ölçüde değiştiği ve nüfusun çoğunluğunu Arnavutlar'ın oluşturmaya başladığı bilinmektedir. Bununla birlikte Peç Patrikhânesi varlığını bir süre daha koruyabildi. İstanbul patriğinin talebi üzerine, ekonomik zorluklar içinde bulunan bu patrikhâne 1766'da kaldırılarak bölgedeki kiliseler yeniden Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi'ne bağlandı. Sırp'ların Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi'ne bağlılığı 1832 yılına kadar devam edecek, bu tarihte özerk bir Sırp kilisesi ortaya çıkacaktır. Sırbistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra Sırp kilisesi tamamen bağımsız olup 1920 yılında varlığını günümüze kadar korumuş olan Sırp Patrikhânesi kurulacaktır.

1690'dan itibaren birçok yerde şehirlerin savunması için kaleler (palankalar) inşa edildi. Bunlardan Novi Pazar ve Bela Palanka hâlâ ayakta. Pasarofça Antlaşması (1718) sırasında Sırbistan'ın kuzey yarısı Avusturya'nın eline geçti ve bu tarihten 1723'e kadar Osmanlı Devleti Niş'te yeni tekniklerin kullanıldığı büyük bir kale yaptı. Avusturya'nın egemenliği altında bulunanlarla Osmanlı Devleti'nden kaçan Sırp'lar ve Hırvatlar, Avusturya tarafından silâhlandırılarak bazı imtiyazlara sahip uç birlikleri (krajina) halinde teşkilâtlandırıldı. Bu

askeri sınır Dalmaçya kıyılarında başlayıp Sava'nın kuzeyinden Belgrad önüne kadar uzanmaktaydı. Osmanlı Devleti, Belgrad'ın muhafazası için çok sayıda yeniçeri görevlendirdi. 1739'da yapılan Belgrad Antlaşması ile daha önce Avusturya'nın eline geçen Kuzey Sırbistan'ın bir kısmı tekrar Osmanlı yönetimine girdi. Fakat Osmanlı yönetimine geçen bu topraklarda birçok köy Sırp köylüleri tarafından terkedildi. 1154 (1741) tarihli tahrir kayıtlarına göre (T.K.G.M., nr. 17, vr. 90^b-96^b) Kuzey Sırbistan'da kaydedilen toplam 1546 köyden 721 köyün terkedilmiş olduğu görülür. Özellikle 1739'dan sonra Belgrad Kalesi yeniden yapılarak ülkenin en büyük kalesi haline getirildi. Aynı dönemde yeniçeriler Semendire sancağında etkinliklerini arttırarak Belgrad'ın hâkimî durumuna geldiler. Halktan ağır vergiler alıp Sırp köylüsünü angarya şeklinde çalışmaya zorladılar. Osmanlı Devleti, Belgrad'daki yeniçerileri kontrol altına almaya çalıştıysa da, soruna uzun vadeli bir çözüm sağlanamadı. Avusturya'nın kıskırtmasıyla Osmanlı yönetimine karşı memnuniyetsizlik arttı. Dayılar ve yamaklar olarak adlandırılan yeniçerilerin gittikçe artan baskıları beraberinde Sırp isyanlarını getirdi ve nihayet 1804'te Karadjordje (Djordje Petkoviç, Karacorçe / Kara Yorgi) liderliğinde Sırp isyanı patlak verdi. Önceleri yeniçerilere karşı bir tepki şeklinde başlayan isyan gittikçe milliyetçi bir karakter kazandı ve Sırlar özerklik talep etmeye başladı. Belgrad'ı ele geçiren Sırp birlikleri şehirdeki müslümanlara karşı büyük katliama girişti ve Semendire sancağının diğer bölgelerini de zaptetti. 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda yapılan Bükreş Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Sırlar'a kısmî özerklik verilmesini kabul etmek zorunda kaldı. Bununla birlikte daha geniş otonomi hakları talep eden Sırlar'ın isyanı 1813'te tamamıyla bastırılarak Belgrad ele geçirildi ve Karadjordje Avusturya'ya kaçmak zorunda kaldı. İkinci Sırp isyanı Miloş Obrenoviç isimli bir Sırp knezinin önderliğinde 1815 yılında patlak verdi. İsyân aynı yıl bastırıldıysa da bu tarihten sonra Sırlar'a tanınan imtiyazlar genişletilmeye başlandı. Miloş Obrenoviç başknez tayin edildi. Bu gelişmeler yanında 1821'de Yunan isyanı çıktı. 1826'da Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Akkırman Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Sırlar'a tanınacak hakların genişletileceğini garanti ediyordu. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sonucunda imzalanan Edirne Anlaşması'yla Osmanlı Devleti bir fermanla Sırlar'a yeni haklar tanıdı. Nihayet 17

Ekim 1830'da verilen bir imtiyaz fermanıyla Sırlar muhtar bir idare elde etti. Ferman Miloş'u başknez olarak tanıırken Sırlar'ın bir meclis tarafından yönetileceği, kale muhafızları dışında Sırp topraklarında hiçbir Türk'ün oturmayacağı gibi şartlar içeriyordu. 1867'de Özerk Sırp yönetimi Osmanlı askeri idaresinde bulunan Belgrad, Fethülislam (Kladovo), Semendire ve Böğürdelen (Şabac) kalelerindeki garnizonların geri çekilmesiyle buralardaki egemenliğini güçlendirdi.

Osmanlı Devleti'ne bağlı bir devlet şeklinde teşkilâtlanan Sırbistan'ın Osmanlılar'dan tamamen kopuşu 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda gerçekleşti. 1875'te Bosna-Hersek'te başlayan isyanlar üzerine Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girdi. Osmanlı ordusu Sırp kuvvetlerini yenilgiye uğrattıysa da Ruslar'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilânı ve savaşın Osmanlı Devleti'nin ağır yenilgisiyle sonuçlanması üzerine imzalanan Ayastefanos Antlaşması'yla Sırlar bağımsızlıklarını elde etti. Bu antlaşmanın gözden geçirilmesi amacıyla yapılan Berlin Antlaşması, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığını tanıdı. Bu anlaşmalarla Niş, Şehirköy (Pirov) ve Leskofça da Sırbistan sınırlarına dahil oldu.

Bağımsızlıktan Günümüze Sırbistan. 1878'de bağımsızlığını kazanan Sırbistan'da Prens Milan Obrenoviç 1882'de krallığını ilân etti. Sırp Krallığı elde ettiği sınırlardan memnun değildi. Öncelikle Sırp topraklarının bir kısmı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliğindeydi. Berlin Antlaşması'yla Avusturya-Macaristan önemli bir Sırp nüfusun yaşadığı Bosna-Hersek'i de yönetimi altına almıştı. Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'a yönelik toprak talepleri I. Dünya Savaşı'nın önemli sebeplerinden birini oluşturur. Bunun yanında Osmanlı Devleti elinde kalan Yenipazar sancağı ve tarihlerinin beşiği olarak gördükleri Kosova ile Selânik'e kadar uzanan Makedonya bölgesi de Sırbistan'ın hedefleri arasında yer almaktaydı. Bulgaristan 1885'te Doğu Rumeli eyaletini ilhak edince Sırbistan Bulgaristan'a savaş açtı. Savaşta yenilgiye uğrayan Sırbistan geri adım atmak zorunda kalmakla birlikte bundan sonra Makedonya bölgesindeki taleplerini gerçekleştirmek için Bulgarlar'la büyük bir rekabete girişti. Silâhlı çeteler yardımıyla yürütülen bu rekabette Bulgar-Makedon örgütlerinin üstünlüğü karşısında Sırlar, Rum komiteleriyle iş birliği yoluna gitti ve özellikle 1904'ten itibaren Bulgarlar'a karşı Batı Makedonya'da önemli

başarılar elde etmeye başladı. 1908 Jön Türk İhtilâli, Makedonya'daki silâhlı çatışmaları sona erdirdi ve Osmanlı topraklarında yaşayan Sırlar meşrutiyet kulübü şeklinde teşkilâtlanarak 1908 genel seçimlerine katıldı. Seçimler sonunda üç Sırp Osmanlı meclisine seçildi. Bununla birlikte İttihat ve Terakkî hükümetinin Makedonya sorununu çözme girişimleri başarı sağlayamadı. 1912'de Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan Balkan ittifakını kurdu. I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenliğine son verildi. Fakat ele geçirdikleri toprakları paylaşmada uzlaşamayan Balkan devletleri arasında 1913'te II. Balkan Savaşı patlak verdi. Sırbistan, Karadağ, Yunanistan, Romanya ve Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a karşı birleştiği bu savaştan Sırbistan galip olarak ayrıldı. Balkan savaşları sonucunda Sırbistan, Kosova'yı ve bugünkü Makedonya Cumhuriyeti bölgesini topraklarına kattı.

Osmanlılar'a yönelik taleplerini gerçekleştiren Sırbistan, Avusturya-Macaristan'a karşı politikalarına ağırlık verdi. Avusturya-Macaristan 1908 Jön Türk İhtilâli'nden sonra Bosna-Hersek'i resmen ilhak etmişti. Halbuki bölge Sırbistan'ın ulusal hedefleri arasında en ön sırada yer alıyordu. Bununla bağlantılı olarak 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Franz Ferdinand ve eşi Sophie, Saraybosna'da gizli bir Sırp teşkilâtı mensubu olan Gavrilo Princiç tarafından öldürüldü, böylece Sırbistan-Avusturya anlaşmazlığı I. Dünya Savaşı'nı ateşleyen fitil oldu. I. Dünya Savaşı'nda Almanya ve Bulgaristan'ın saldırısına uğrayan Sırbistan savaş sonunda en kârlı çıkan devletlerden biri oldu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağıldı ve imparatorluktan ayrılan Slavlar'ın Sırbistan'la birleşmesi sonucunda 1918'de anayasayla yönetilen Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı kuruldu. Kralın Sırp olduğu devlette 1920'lerde Sırlar'ın diğer uluslara karşı ayrıcalıklı konumunu güçlendirmesi iç karışıklıklara yol açtı. Bunun üzerine 1929'da anayasa kaldırılarak bir kral diktatörlüğü kuruldu ve devletin adı Yugoslavya Krallığı olarak değiştirildi. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 1941'de Yugoslavya Alman, İtalyan, Macar ve Bulgar ordularının işgaline uğradı. Bunun üzerine kral ve hükümet ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Alman işgaline karşı direnen Josip Broz Tito'nun önderliğindeki komünist partisi (KPJ) hareketi genel savaşta Almanya'nın yenilgiye uğramasıyla başarıya ulaştı. 1944'te Kızılordu'yla birlikte Belgrad'ı kur-

taran Halk Kurtuluş Ordusu 1945 Mayısına kadar Yugoslav topraklarını kontrolü altına aldı ve Yugoslavya'da sosyalist bir rejim kuruldu. 29 Kasım 1945'te kralığa son verilerek Federatif Yugoslavya Halk Cumhuriyeti (FNJR) ilân edildi. Tito'nun yönetimindeki devlet altı cumhuriyetten (Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya) oluşuyordu. Voyvodina ve Kosova, Sırbistan Cumhuriyeti'ne bağlı olmakla birlikte 1946 anayasasıyla özerk bir statü kazandı. Bu bölgelere 1974 anayasasıyla cumhuriyet statüsüne yakın bir statü verildi. Tito'nun Sovyetler Birliği ile ilişkileri kötüleşince Yugoslavya 1948'de Kominform'dan atıldı ve bundan sonra kendine özgü bir sosyalist rejim (özyönetimci sosyalizm) uygulamaya başladı. Tito döneminde Sırp'ların devlet yönetimine katılımı diğer milletlere göre nisbeten daha fazlaydı. 1980'de Tito ölünce milliyetçi Sırp fikirleri yeniden canlanmaya başladı. Sırp'ların Yugoslavya'da yeterince temsil edilmediği savıyla güçlenen Sırp Sosyalist Partisi lideri Slobodan Milošević (Milošević) 1987'de Sırbistan Cumhuriyeti'nin başkanlığına seçildi. 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini ortadan kaldıran Milošević, 1990'da Yugoslavya'nın dağılmaya başlaması üzerine Yugoslavya'dan ayrılmak isteyen cumhuriyetlere karşı Yugoslav ordusuyla harekete geçti. Mayıs 1992'de Sırbistan ve Karadağ, Yugoslavya Federasyonu'nu Savezna Republika Jugoslavije (SRJ) adı altında kurdular. Önce Hırvatistan ve ardından Bosna-Hersek'te 1991-1995 arasında yaşanan savaşta Boşnaklar büyük bir katliama mâruz kaldı (özellikle Srebreniça katliamı 2007'de mahkeme kararıyla soykırım olarak kabul edilmiştir) ve Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimi üzerine yapılan Dayton Antlaşması'yla Bosna savaşı sonlandırıldı. Kosova'da çoğunluğu oluşturan Arnavutların otonomi talepleri yüzünden Sırp ordusu Kosova üzerine yürüyerek Arnavutları göçe zorlayınca 1999'da NATO Sırbistan'a karşı askerî müdahalede bulundu ve Kosova'da özerk bir yönetim oluşturuldu. Birleşmiş Milletler denetiminde NATO ülkelerinden sağlanan askerî birlikler (KFOR) Kosova'da konuşlandırıldı, günümüzde bölgenin güvenliği bu birlikler yardımıyla sağlanmaktadır. Savaşlar sebebiyle yıpranan ve uluslararası arenada izole olan Sırbistan'da 2000'de Milošević diktatörlüğü barışçıl bir devrimle yıkıldı. Yeni hükümet bir yandan demokratikleşme hamleleri yaparken Batı ile ilişkilerini yeniden düzenlemek için girişimlerde bulundu. Devrik lider Mi-

lošević tutuklandı ve savaş suçlusu olarak Lahey Savaş Suçluları Mahkemesi'ne gönderildi, mahkemesi sonuçlanmadan 11 Mart 2006'da öldü.

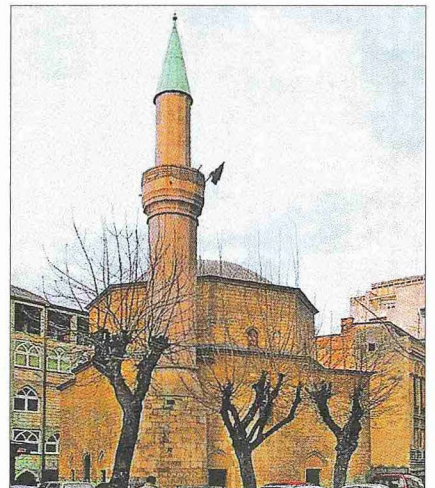
2002 yılında yapılan Belgrad Antlaşması'yla Yugoslavya yerine Sırbistan ve Karadağ Cumhuriyeti (SCG) oluşturuldu. Antlaşmaya göre her iki cumhuriyet, bir referandumla % 55'in üzerinde bağımsızlık yönünde sonuç aldığı takdirde ayrılma kararı alabilecekti. 21 Mayıs 2006'da yapılan referandum sonucunda % 55,4 oyla Karadağ'da bağımsızlık kararı çıkması üzerine 3 Haziran 2006'da Karadağ bağımsızlığını ilân etti. Bunun üzerine 5 Haziran 2006 tarihinde Sırbistan da bağımsızlığını resmen duyurdu. 2008 yılına kadar özerk bir yetime sahip Kosova da 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilân etti ve günümüze kadar başta Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, İngiltere, Türkiye ve yirmiyi aşkın ülke tarafından bağımsızlığı tanındı.

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Sırbistan'da İslâmiyet bölgede Osmanlı egemenliğinin kurulmasıyla yayılmaya başladı. XIV. yüzyılın sonlarından itibaren 1521'de Belgrad'ın alınışına kadar uzanan süreçte bugünkü Sırbistan toprakları büyük ölçüde Osmanlı yönetimine girdi ve bu süreçte Anadolu'dan ve diğer Osmanlı topraklarından gelen Türk ve müslüman ahalinin bir kısmı bölgeye yerleştirildi. Bunun yanında yerli hıristiyan halktan önemli sayıda insan da farklı sebeplerle İslâmiyet'i seçti. Viyana Kuşatması'nın ardından başlayan toprak kayıpları bölgede yaşayan müslümanları önemli ölçüde etkiledi ve göçlere sebep oldu. XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyılın ilk döneminde Macaristan, Hırvatistan ve Voyvodina'dan Osmanlı yönetiminde kalan Sırp topraklarına göçler olurken XIX. yüzyılda ve özellikle Osmanlı-Rus savaşından sonra Karadağ ve Bosna-Hersek'ten çok sayıda müslüman Osmanlı yönetiminde kalan Sancak'a (Novipazar / Yenipazar) ve diğer bölgelere göç etti. Sırbistan'ın özerklik ve bağımsızlık kazanma sürecinde ise bölgedeki müslümanların sayısı gittikçe azaldı. 1830 yılında özerklik hakları elde eden Belgrad pašalığında yalnızca 9000 civarında müslüman yaşadığı ileri sürülürken bunların da bir yıllık süre zarfında Sırbistan'ı terketmeleri kararlaştırıldı. 1834'te bütün Sırbistan'da yaklaşık 15.000 Türk yaşamakta olup bunların 6000'i Belgrad, 4000'i Öziçe'deydi. Bilhassa 1858-1867 yılları arasında uygulanan baskı ve katliamlar üzerine yaklaşık 8000

Türk Sırbistan'ı terketmek zorunda kaldı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'yla Sırbistan güneyde ve doğuda müslümanların yaşadığı yeni topraklar ele geçirdi. Niş, Pirot ve Leskovica'nın alınmasından sonra müslüman halk kitleleri halinde sürüldü ve bölgedeki kültür varlıkları yok edildi. Sırbistan, Berlin Kongresi'nde ülkedeki dinî azınlıkların haklarının korunacağını taahhüt etti ve merkezi Niş'te bulunan bir müftülük kuruldu. 1912 yılında müslümanların çoğunlukta bulunduğu Yenipazar sancağı, Kosova ve Makedonya'nın bir kısmının Sırbistan'ın eline geçmesiyle Sırbistan'daki müslüman nüfusu yarım milyona ulaştı. 1913'ten itibaren Niş müftüsü başmüftü statüsüne yükseltilerek mahallî müftülükler teşekkül etti. II. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar Sırbistan'dan toplam 250.000 müslümanın Türkiye'ye göç ettiği tahmin edilmektedir. 1945'ten itibaren müslümanların Türkiye'ye göçü sürmüş olup göç edenler arasında Türkler'in ön sırada yer aldığı görülmektedir. 1990'daki çözülmenin ardından Sırbistan'da kalan en önemli müslüman yerleşim bölgesi Kosova yanında Sırbistan ve Karadağ arasında bölüşülmüş Sancak bölgesidir. Günümüzde bölgede yaşayan müslümanlar kendilerini büyük çoğunlukta Boşnak olarak tanımlamaktadır. 1991'den itibaren yaşanan savaşlar sebebiyle Sancak bölgesinden 100.000 civarında müslümanın göç ettiği tahmin edilmektedir. 2002'deki nüfus istatistiklerine göre Sırbistan'da (Kosova hariç) toplam 135.670 Boşnak ve 15.869 "müslüman" yaşamaktadır. Sancak bölge-

Belgrad'da Bayraklı Camii

Belgrad'da Osmanlı dönemine ait bir türbe

sinin en önemli şehirleri olan Novi Pazar, Tutin ve Sjenica'da müslümanların nüfusu % 70'ten fazla olmakla birlikte diğer şehirlerdeki nüfusa oranları daha düşüktür. 1991'de Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya Yugoslavya'dan ayrıldığında Sancak bölgesi Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Savezna Republika Jugoslavije (SRJ) adındaki yeni federasyonun içinde kaldı. Sancak'taki Sancak Müslümanları Millî Meclisi tarafından 25-27 Ekim 1991 tarihinde düzenlenen referandumda seçmenlerin % 98,9'u söz konusu federasyon içerisinde Sancak bölgesinin özerkliği için "evet" oyu kullandı. Ancak referandum dönemin Belgrad rejimi tarafından kabul edilmedi ve bölgede Bosna-Hersek ve Kosova savaşları devrinde (1992-2000) büyük sıkıntılar yaşandı. 22 Nisan 2001'de Karadağ'daki seçimleri kazanan devlet başkanı M. Djukanović, Yugoslavya'dan bağımsızlık için referanduma gideceğini ilân etti. 21 Mayıs 2006 tarihinde Karadağ'daki referandumda bağımsızlık çıkınca Karadağ Cumhuriyeti 3 Haziran 2006 tarihinde bağımsızlığını ilân edip resmen Sırbistan Cumhuriyeti'nden ayrıldı ve Sancak bölgesi böylece iki kısma bölündü. Karadağ Cumhuriyeti'ne ait Sancak bölgesinin Pljevlja (Taşlica), Bijelo Polje (Akova), Berane, Rožaje ve Plav gibi şehir merkezleri ve etrafı Sırbistan'dan ayrıldı. Günümüzde Sırbistan'da kalan bölüm ise Novi Pazar, Tutin, Sjenica, Prijepolje, Nova Varoš ve Priboj gibi şehir merkezleri ve etraftaki köylerden oluşmaktadır.

Osmanlı egemenliğinin kuruluşuyla birlikte bölgede yeni şehirlerin kurulmaya başladığı, eski şehirlerin de gelişme gösterdiği ve tipik bir İslâm şehrine dönüştü-

ğü dikkati çeker. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin kayıtlarına göre Osmanlı döneminde Belgrad'da 250 (fakat tahrir kayıtlarına göre bu sayı yetmiş civarındadır; bk. Djurić-Zamolo, s. 57 vd.), Niş'te yirmi beş, Semendire'de yirmi dört ve Yenipazar'da otuz beş cami ve mescid bulunmaktaydı. Bunların yanında çok sayıda medrese, mektep, tekke, imaret, han, hamam, türbe, saat kulesi, kervansaray, çeşme, sebil, köprü, kale gibi Osmanlı devri eserleri kaydedilmektedir. Bu eserlerin ve özellikle camilerin yalnızca çok azı zamanımıza kadar ulaşabilmiştir. Belgrad'da günümüzde bir tek açık cami (Bayraklı Cami) kalmış, 1867'den beri resmî olarak müslüman cemaatinin yönetiminde bulunan bu cami de 2004'te Kosova'da meydana gelen olaylar üzerine saldırıya uğramakla birlikte varlığını korumuştur. Niş'teki İslâm Ağa Camii ise yakılarak tahrip edilmiştir. Hıristiyanlar da Osmanlı yönetiminde, özellikle XVI. yüzyılda ve XVII. yüzyılın ilk yarısında çok sayıda kilise ve büyük manastır yaptırma imkânına sahip olmuşlardır.

Yugoslavya'da sosyalist rejimin kurulmasıyla birlikte ülkede tekkeler ve tarikatlar, başörtüsü vb. yasaklanmıştır. Fakat 1974'ten itibaren Yugoslavya'da yeniden tarikatların varlığına rastlanır. ZIDRA cemaati adıyla teşkilâtlananlar arasında Melevî, Halvetî, Rifâî, Kâdirî, Nakşibendî gibi tarikatlar yer almaktadır. Din eğitimi veren okullar Yugoslavya'da başlangıçta yasaklanmış, fakat daha sonra yeniden açılmaya başlanmıştır. Yugoslavya dönemin-

de müslümanların dinî lideri Saraybosna'da oturan reisülulemâ (başmüftü) idi. Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Sancaklı müslümanlar bir müftünün önderliğinde kendi dinî teşkilâtlarını kurdular. Sancak müftüsü Saraybosna'daki reisülulemâyî bir üst dinî otorite olarak kabul etmekte ve günümüzde Sancak ile Bosna-Hersek arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır.

Ancak 2007 yılından itibaren ayrılmalar yaşanmaya başladı ve Sırbistan'daki müslümanlar Bosna-Hersek'teki müslümanlardan ayrılarak Sırbistan İslâm Birliği'ni kurdular. Sırbistan'daki müslüman cemaatinin dinî teşkilâtının başında bir reisülulemâ bulunmakta ve Belgrad'daki bu başmüftü dinî işlerle ilgili olarak hükümetle ilişkilerde müslümanları temsil etmektedir. İmamlar Belgrad'da bulunan reisülulemâ ve Novi Pazar, Novi Sad ve Arnavut çoğunluğun yaşadığı Preševo'daki müftülerin yönetiminde görev yapmaktadır. Sırbistan'da müslümanlara ait ayrı bir orta öğretim sistemi bulunmayıp kullanılan ders kitapları Sırp ders kitaplarıdır. Bu sebeple ortaöğretimde İslâm tarihi ve Boşnak kültürü ve tarihi gibi konular ihmal edilmekte, ders kitaplarında İslâm karşıtı imgeler yer almaktadır.

Sırbistan'da İslâm dünyasıyla ilgili en önemli araştırma kurumlarından biri Belgrad Üniversitesi'nde yer alan Doğu Dilleri Kürsüsü'dür. 1926'da Fehim Bayraktareviç tarafından kurulan bu bölümde günümüzde Türkçe, Arapça, Farsça ve Os-

Subotica'da yeni inşa edilen cami

manlıca öğretilmektedir. Ayrıca aynı üniversitedeki Tarih Bölümü'nde ve Sırbistan Bilimler Akademisi'nde Osmanlı tarihi üzerine araştırma yapan uzmanlar bulunmaktadır. Bununla birlikte Osmanlı ve İslâm araştırmalarının merkezi Yugoslavya döneminde Saraybosna'daki Şarkiyat Enstitüsü idi ve bu şehirde bulunan kütüphaneler, başta Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi olmak üzere gerek Osmanlı gerekse İslâm araştırmaları açısından zengin koleksiyonlara sahipti. Ancak Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Sırbistan'da şarkiyat ve İslâm araştırmaları alanında en önemli kurumlar Belgrad'da ve özellikle günümüzde Sırbistan sınırları içinde müslümanların yoğun biçimde bulunduğu Sancak bölgesinin merkezi Novi Pazar şehrinde bulunmaktadır. Novi Pazar'da dinî eğitim veren bir medrese, İslâm Akademisi (İlahiyat Fakültesi) ve 2002'den itibaren bir özel üniversite yer almaktadır. Sırbistan'da ilâhiyatla ilgili araştırmalar çok yaygın olmakla birlikte şarkiyat araştırmaları kapsamında Osmanlı tarihiyle ilgili çok sayıda eser ortaya konmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 544-550; K. Jireček, *Geschichte der Serben*, Gotha 1911-18, I-II; H. W. V. Temperley, *History of Serbia*, London 1917; V. Stefan Karadžić, *Srpske Narodne Pjesme*, Beograd 1932, II, 268-270; L. Hadrovics, *Le peuple serbe et son église sous la domination turque*, Paris 1947, s. 48, 153; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954, s. 149-173; E. Albrecht, *Ortsnamen Serbiens in türkischen geographischen Werken des XVI.-XVIII. Jahrhunderts*, München 1975, tür.yer.; D. Djurić-Zamolo, *Beograd kao Orijentalna Varoš pod Turcima 1521-1867*, Beograd 1977; Ejub Mušović, *Etnički Procesi i Etnička Struktura Stanovništva Novog Pazara*, Beograd 1979, s. 7-125; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri II/3*, s. 428-430; a.e. III/3, s. 112, 149, 317-347; a.mlf., "Yugoslavya'da Türk Âbideleri ve Vakıfları", *VD*, sy. 3 (1956), s. 175-177; Charles-Barbara Jelavich, *The Establishment of the Balkan National States, 1804-1920*, London 1986, s. 26 vd., 53 vd.; H. Sundhausen, *Historische Statistik Serbiens, 1834-1914*, München 1989, s. 46-127; M. Popović, *Beogradska turđjava*, Beograd 1991; O. Zirojević, *Srbija Pod Turskom Vlašću (1459-1804)*, Beograd 1995, s. 5-8, 14-15, 44-46, 137; A. Popović, *Balkanlarda İslâm*, İstanbul 1995, s. 185-188, 190-193, 214-217, 245-251; a.mlf., "Şirb", *EP Suppl.* (İng.), s. 748-752; Mustafa Memić, *Bošnjaci-muslimani Sandžaka i Crne Gore*, Sarajevo 1996, tür.yer.; E. Hösch, "Das byzantinische Erbe bei den Balkanvölkern", *Byzanz und seine Nachbarn* (haz. A. Hohlweg), München 1996, s. 69-81; T. Judah, *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, London-New York 1997, s. 7-9; N. Malcolm, *Kosovo: A Short History*, New York 1999, s. 139-162; *Response to Noel Malcolm's Book Kosovo: A Short History* (ed. M. Ekmečić v.dğr.), Belgrade 2000, s. 101; *Le nouvel islam*

balkanique: Les musulmans, acteurs du post-communisme, 1990-2000 (ed. X. Bougarel v.dğr.), Paris 2001; Mehmet Çetin Börekçi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi*, İstanbul 2001, s. 14-191; V. Čorović, *Istorija Srba*, Beograd 2003, s. 202 vd.; Mehmet Hacısalıhoğlu, *Die Jungtürken und die Mazedonische Frage*, München 2003, s. 257, 350; a.mlf., "Die Zeit der Osmanenherrschaft", *Wegweiser zur Geschichte Kosovo* (ed. B. Chiari v.dğr.), Paderborn 2006, s. 35-41; Murat Yılmaz, *Sancak: Drina'nın Öbür Yakası, Kimlik Oluşumu ve Otonomi Sorunu*, İstanbul 2004, tür.yer.; P. Bartl, "Sandschak von Novi Pazar", *Lexikon zur Geschichte Südosteuropas* (ed. E. Hösch v.dğr.), Wien 2004, s. 596-597; A. Fotić, "Belgrade: A Muslim and non-Muslim Cultural Centre (16th-17th Centuries)", *Provincial Elites in the Ottoman Empire* (ed. A. Anastasopoulos), Rethymnon 2005, s. 51-75; Branislav Djurdjev, "Hrišćani-Sipahije u Severnoj Srbiji", *Godišnjak Istorijskog Društva Bosne i Hercegovine*, IV, Sarajevo 1952, s. 164-170; V. Vinaver, "Trsko Stanovištvo u Srbiji za Vreme Prvog Srpskog Ustanka", *Istorijски Glasnik*, II, Beograd 1955, s. 41-80; R. Grulich, "Die türkische Volksgruppe in Jugoslawien", *MT*, I (1975), s. 22-34; A. Hajek, "Sırbistan", *İA*, X, 556-566; Kosta Petković v.dğr., "Srbija", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1968-71, VII, 631-688; VIII, 1-105; M. O. H. Ursinus, "Şirb", *EP²* (İng.), IX, 671-673; Machiel Kiel, "Niş", *DİA*, XXXIII, 147-149; a.mlf., "Özçe", a.e., XXXIV, 127-129.

MEHMET HACISALİHOĞLU

SİRÇA SARAY

(bk. ÇİNİLİ KÖŞK).

SİRÇALI MEDRESE

Konya'da çinileriyle ünlü XIII. yüzyıla ait medrese.

Taçkapısındaki kitâbeye göre 640 (1243) yılında Selçuklu Emirî Bedreddin Muslih tarafından yaptırılmıştır. İçindeki sırlı tuğla ve çini süslemelerden dolayı Sırçalı Medrese olarak tanınan yapı kurucusundan dolayı Muslihiyye Medresesi adıyla da anılmaktadır. Ana eyvandaki çini kitâbede ustasının mimar Muhammed b. Muhammed et-Tûsî olduğu belirtilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Hanefî fıkhı ile tefsir okutulan medrese XVII. yüzyılda harap olmaya başlamış, talebe hücreleri XIX. yüzyılda tamamen yıkılarak yerine kerpiç odalar yapılmış ve 1924 yılına kadar kullanılmıştır. 1943-1954 yıllarında elden geçirilen yapı 1960'ta Konya Müzesi'ne bağlı Mezar Anıtları Seksiyonu olarak ziyarete açılmıştır. Mahmut Akok'un projesi esas alınıp 1969'da Millî Eğitim Bakanlığı'na restore edilmiştir.

Açık avlulu medreseler tipindeki yapı iki katlı ve iki eyvanlı olup doğu-batı doğrul-

tusunda 17 x 30,50 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahiptir. Dış duvarlarda taş, iç mimaride tuğla malzeme kullanılmıştır. Medresenin doğu cephesinde dış taşkın eyvan benzeri bir taçkapı bulunmaktadır. Kenger başlıklı sütüncelere dayanan taçkapı kemeriyle dikdörtgen dış çerçeve arasındaki bölüm bitki ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Kapalı yıldız formlarıyla rûmî ve palmetlerden oluşan bu süslemeler Anadolu Selçuklu taş işçiliğinin zengin örneklerindedir. Derin nişin iki yanındaki mihrabiyelerde zikzak desenli sütünceler, mukarnaslı kavsaralar ve yıldız kollarından örülen geometrik tezyinat dikkat çeker. Basık kemerli giriş kapısı üzerinde üç dilimli kemer içinde neşih harflerle yazılmış yedi satırlık tarih kitâbesi mevcuttur.

Taçkapıdan üzeri beşik tonozlu eyvanla avluya ulaşılır. Avluyu çeviren revaklar köşeleri hafifletilmiş kalın ayakların taşıdığı altta Bursa, üstte sivri kemerli olarak ele alınmıştır. Revakların örtüsü ortada beşik, yanlarda çapraz tonozludur. Kuzey ve güneyde sıralanan dörder adet talebe hücreleri de revak gibi onarım sırasında yenilenmiştir. Avluya açılan kapı ve birer mazgal pencereleri vardır. Girişin karşısında yer alan ve medresenin en büyük mekânı olan ana eyvana üç basamak merdivenle çıkıl-

Sırçalı Medrese'nin taçkapısı - Konya

